

Gimbernat, 2016 (**) 66, 149-156

LLUÍS FRONTERA ESTELRICH: PIONER DE LA UROLOGIA MALLORQUINA

MERCANT i RAMÍREZ, Jaume¹; MERCANT i CARMONA, Ferran²

¹DM. Uròleg;. ²Llicenciat en Ciències Ambientals

Membres del IUNICS-F&C-UIB (Institut Universitari en Ciències de la Salut-Universitat de les Illes Balears) (**)

Resum: emmarcat dins de la historiografia de les especialitats mèdiques es presenta la biografia d'en Lluís Frontera Estelrich que fou pioner de la urologia mallorquina, capdavanter a l'estat espanyol de l'endoscòpia urològica i fundador de l'Asociación Española de Urología. Va desenvolupar gairebé tota la seva vida professional a Barcelona.

Resumen: Enmarcado dentro de la historiografía de las especialidades médicas se presenta la biografía de Lluís Frontera Estelrich que fue pionero de la Urología mallorquina, iniciador en el estado español de la Endoscopia urológica y fundador de la Asociación Española de Urología. Desarrolló casi toda su vida profesional en Barcelona.

Paraules clau: Història de la Medicina dels segles XIX i XX, Història de les especialitats mèdiques, Història de la urologia, biografia mèdica.

Palabras clave: Historia de la Medicina de los siglos XIX y XX, Historia de las especialidades médicas, Historia de la Urología, biografía médica.

LLUÍS FRONTERA ESTELRICH: PIONER DE LA UROLOGIA MALLORQUINA

Aquesta biografia s'emmarca dins de la historiografia de la gènesi de les especialitats medicoquirúrgiques que es constituïren durant la segona meitat del segle XIX i als inicis del XX a tota Europa i als EUA. Varen ser el resultat de la culminació de la professionalització. Les teories historiogràfiques sobre l'especialització mèdica han estat dominades pels treballs de George Rosen (1910-1977) que va atorgar llur aparició a tres factors bàsics: el primer fou el canvi d'enfocament de l'anatomia patològica, a partir de la vigent mentalitat anatomoclínica, que fou propiciada per la tolerància de les lleis liberals al principi del segle XIX a França que permeteren les necròpsies de cadàvers no reclamats i el millor coneixement del cos humà. D'aquesta manera, es van relacionar els signes observats pels clínics durant la malaltia i les lesions trobades als òrgans després de les necròpsies, la qual cosa va redundar en l'exactitud del diagnòstic. El gran volum del saber mèdic que es va acumular exigia l'especialització ja que els investigadors permetien així una més rigorosa observació dels casos. El segon factor, fou l'aparició de noves tecnologies mèdiques aplicades al disseny i construcció de nous aparells que permeteren anar explorant més i millor el nostre organisme. Per últim l'increment dels índexs demogràfics i la revolució industrial originaren la formació de grans urbs amb el lògic augment de la morbiditat i

la possibilitat de l'accés a la sanitat d'un gran nombre de persones, la qual cosa exigia una major racionalització administrativa i una millor gestió de grans poblacions mitjançant una classificació adient (Fig. 1).

Així doncs, el gran increment de coneixements mèdics, la patologia "localista" i la invenció de nous instruments durant el segle XIX feren possible i necessari que els metges delimitessin la seva pràctica a alguns òrgans o aparells. A llurs inicis els cirurgians i metges generalistes varen posar entrebancs, fins i tot s'oposaren, al desenvolupament de l'especialització, en part per mor de la mala fama dels curanderos que només es dedicaven a solucionar problemes concrets com "el mal de pedra o el mal d'ull" i per altra banda per raons menys nobles com la competència que sorgí amb llur aparició. El mode d'instauració fou semblant en totes les especialitats. L'acumulació de coneixements va originar el perfeccionament del diagnòstic, obligant a la divisió del treball¹. Finalment l'autonomia d'un camp científic va precisar també un mecanisme de "socialització", mitjançant llur organització gràcies a associacions i institucions científiques i assistencials, que desenvoluparen llur docència per mitjà de publicacions a revistes especialitzades².

ANTECEDENTS

Lluís Frontera Estelrich (Fig. 2) va pertànyer a una família benestant i instruïda originària de Sóller (Mallorca).

Son pare Antoni Frontera Bauçà (1833-1921), nascut a Sóller, fou la figura més representativa de la cirurgia decimonònica a Mallorca. Va presidir la Reial Acadèmia de Medicina de Balears i va estar també interessat en la cirurgia urogenital. Havia estudiat a Montpeller i es doctorà a París amb una tesi sobre obstetrícia. A l'Hospital General de Palma va exercir el càrrec de cirurgia de sala d'homes i practicava principalment de manera magistral la talla perineal pels càlculs vesicals³.

El seu oncle Jeroni pot ser considerat el capdavanter de l'excel·lència de llur família. Matemàtic de renom, va emigrar a París el 1844 on es llicencià el 1847 en Ciències matemàtiques a l'Escola Politècnica i a la Sorbona. Obtingué el grau en doctor el 1851 amb la tesi "*Thèse d'Analyse et de Mécanique*". Aquesta no va passar desapercebuda tot sent lloada al *Bulletin bibliographique* de París que editava a científics importants. El 1854 va publicar la primera edició del seu llibre "*Géométrie Analytique*" destinat als estudiants que preparaven llur ingrés a l'**École Polytechnique**. El seu altre oncle Bartomeu fou Enginyer de camins i va treballar a la construcció del ferrocarril. Així doncs gràcies a Jeroni, els seus germans Antoni, Bartomeu i Guillem pogueren estudiar a París⁴ i més endavant el seu nebot Lluís romangué una sèrie d'anys a l'Hospital Necker.

BIOGRAFIA

Lluís Frontera Estelrich (1883-1954) fou el precursor més significatiu de la Urologia mallorquina. Va néixer el 4 de gener del 1883 a Palma.

Es va llicenciar en Medicina el 10 de febrer de 1905 a Barcelona amb un notable expedient acadèmic; obtingué el grau de doctor per la seva memòria "*Ventajas que reporta el empleo del Mikulicz en la cirugía ginecológica*". Romangué dos anys a l'Hospital Necker al Servei de Guyón i d'Albarrán. També va assistir tot un seguit de mesos a Berlín al Servei de James Israel (1848-1926), cap del departament de cirurgia de "l'Hospital jueu". Fou nomenat metge substituït de la Sala de Cirurgia d'homes de l'Hospital Provincial durant sis mesos del 1905 i a l'agost i al setembre dels anys 1906 i 1907, substituïnt les vacances de son pare Antoni Frontera Bauçà. Aquest, al 1898 va llegir el discurs d'obertura de curs "*Los cuerpos extraños en la vejiga*". El seu fill el va substituir definitivament el 1908 com a cap de cirurgia de la sala d'homes de l'Hospital provincial de Palma, fins el 1914 quan va emprendre una nova etapa professional.

Frontera Estelrich va presentar a la Diputació el 1908 una memòria (Fig. 3) amb els casos que havia intervingut durant les substitucions de son pare. Crida l'atenció sobre l'abundància de casos de litiasi vesical infantil car dels sis casos descrits, tres són nins menors de 4 anys i tres inferiors als 17; *La "calculosis infantil", es sin duda una de las más interesantes cuestiones que pueden estudiarse en Mallorca*".....

Fins 1908, data en la que son fill Lluís Frontera Estelrich el substitueix al Servei de Cirurgia de l'Hospital General, no eren practicades les operacions quirúrgiques segons les estrictes normes de la Cirurgia Antisèptica⁵.

Descriu amb detall les intervencions de talla hipogàstrica i perineal per a l'extracció dels càlculs tot assenyalant la importància cabdal de la sutura vesical que realitza segons tècnica submucosa per no deixar el catgut dins la llum vesical i així impedir la infecció. En total exposa 36 intervencions de les quals nou són genitourinàries; les esmentades sis talles (cistolitotomies), una amputació de penis, una orquiectomia esquerra per mor de la tuberculosi (l'anomena castració) i una fimosi amb infiltració d'orina escrotal per estenosi uretral al que llavors li practica dilatacions uretrals amb Beniqué núm. 32.

Acadèmic de la RAMIB (1908), el seu discurs d'ingrés el 14 de març de 1909 va tractar sobre "*Pronóstico y tratamiento de la blenorragia en la relación con la profilaxis social*". Va ser integrant, entre 1910 i 1918, de la secció tercera (cirurgia) i de la permanent de demografia mèdica i epidemiològica de la RAMIB.

Va presentar a l'Acadèmia (1906) un treball en el que descriu el que fou probablement el primer cateterisme uretral (Figs. 4, 5 i 6) realitzat a Mallorca i que posteriorment va publicar a la *Revista Balear de Ciencias Médicas*. El va realitzar tan sols 8 anys després que en Leon Imbert (1868-1955) de Montpeller el publicqués juntament amb Albarrán "*Le catheterisme des uretères par les voies naturelles*". Aquest va presentar un cas semblant el 1905 i el considerà

resolt de la mateixa manera. A la seva memòria cita d'una manera exhaustiva al tema tot esmentant treballs d'Albarrán, també d'Imbert, Legueu, Wilmott, Ysraël, Tuffier, i un llarg etc., fet que dóna una idea de la seva preparació. És possible que hagi estat també el primer cas publicat a Espanya. Salvador Pascual i Ríos (1887-1938) a la seva tesi doctoral "*Los cálculos del uréter*", premi extraordinari de tesi doctoral de 1925⁶, recomana el cateterisme ureteral com a mètode diagnòstic i com a primera passa terapèutica en cas d'anúria com també recomana Marión, però no cita cap cas realitzat per ell. Pedro Cifuentes Díaz (1880-1960) al seu discurs d'entrada a la Real Academia de Medicina⁷ cita un cas propi intervingut el 1917 i publicat el 1923 a *Vox Medica* de Berlín i esmenta el Congrés Internacional d'Urologia de 1908 en el que Albarrán recomana aquest tractament.

També fou soci fundador de l'Asociación Española de Urología (1911), participant a diversos de llurs congressos. Fou triat membre de la Societat Internacional d'Urologia al segon congrés (1924).

Al 1915 fou anomenat Cap de Servei d'Urologia de l'*Hospital Quinta de la Salud y Alianza* de Barcelona, càrrec que exercí fins al 1938 quan es va mudar en plena guerra civil a Palma. El 1939 tornà a Barcelona. Amb la prèvia depuració, va poder reiniciar la seva tasca al mateix hospital la resta de la seva vida. La seva activitat professional a aquest centre hospitalari fou intensa com ho demostra la Memòria de L'Aliança de 1933⁸ (Fig. 7).

Al març del 1926 fou acceptat com a membre del Sindicat metge de Catalunya (SMC)⁷. Consta a l'acta núm. 223 de març de 1926 la seva acceptació. Amb motiu de la construcció del Casal del Metge de Barcelona el 1929 va formar part com a delegat i va col·laborar econòmicament amb l'exceptual donació de 2500 pessetes. Va tenir consulta al carrer Diputació de Barcelona.

El 1932 va formar part al VIIè Congrés de metges de llengua catalana celebrat a Palma.

Va morir a Palma, solter i sense fills, el 13 d'agost de 1954 per mor d'un col·lapse cardiocirculatori secundari a un infart de miocardi segons l'acta de defunció.

Principals aportacions

Soci fundador de l'Asociación española de Urología (1911), va participar diversos de llurs congressos.

Fou triat membre de la Societat Internacional d'Urologia al seu segon congrés (1924).

Capdavanter de la Cirurgia Antisèptica a Mallorca

Precursor de l'estudi analític dels càlculs urinaris

Iniciador de l'endoscopia urològica

Realització del primer cateterisme ureteral a Mallorca (1908)

Principals publicacions

Anuria calculosa. Contribución a su estudio. Revista Balear de Ciencias Médicas. 1908. Vol. 30, 13:283-298

Anuria calculosa. Contribución a su estudio. Caso clínico. Curación obtenida mediante el cateterismo ureteral. Revista Balear de Ciencias Médicas. 1908. Vol. 30, 14:311-325

Operaciones practicadas en el Hospital provincial de Palma. Escuela tipográfica Provincial. 1908

Indicaciones, técnica y resultados de la Toracoplastia. VII Congreso de Médicos en Lengua Catalana. Palma de Mallorca, 1932. Ponències: 169-190

BIBLIOGRAFIA

1. Ackerknecht, E. A short history of Medicine. 1 ed. New York. The Ronald Press Company; 1968
2. López Piñero, José M^a. Historia de la Medicina. 1ed. , Madrid. Ed. Historia 1; 1990
3. http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/medicinaBalear/index/assoc/Medicina/_Balear_/1986v01n1p047.dir/Medicina_Balear_1986v01n1p047.pdf Consultat el 23-02-2015
4. Vicens Castanyer, A. Jeroni Frontera. Matemàtic. Un mallorquí a París durant el Segon Imperi. Palma de Mallorca. Ed El Tall; 1995.
5. Rodríguez Tejerina, Jose M^a. La "cirugía antiséptica» en Mallorca. Medicina Balear; Volumen 1 - Número 1: P47-8; Enero/ Abril 1986
6. Pascual y Ríos, S. Los cálculos del uréter. Tesis de Doctorado. Madrid: Imp de "Alrededor del Mundo". P 44; 1915
7. Cifuentes Díaz, P. Las modernas orientaciones en la Patología y Cirugía del uréter. Discurso de entrada en la Real Academia Nacional de Medicina. Madrid: Gráfica Universal E. San Miguel. P 48; 1929
8. Arxiu Nacional de Catalunya. Fons Aliança. Actes UI 6, fons 695, (1919-1969). Actas de regimen interior. En la memoria de 1933, apareix el departament d'urologia amb els pacients tractats (348), i el següent balanç: citoscòpies (210), cateterismes urèterens (94), Electrocoagulacions intra-vesicales (38) i electrocoagulacions uretrals (28), total 370 serveis. (memòria exercici 1933)
9. http://www.premamedica.cat/hemeroteca_llistatpublicacions.php?UpTgyq305qom=JFG. Consultat el 23-02-2015

(**) Dr. Jaume Mercant. c/ Passeig Mallorca, 9-5è-3a. 07011 Palma

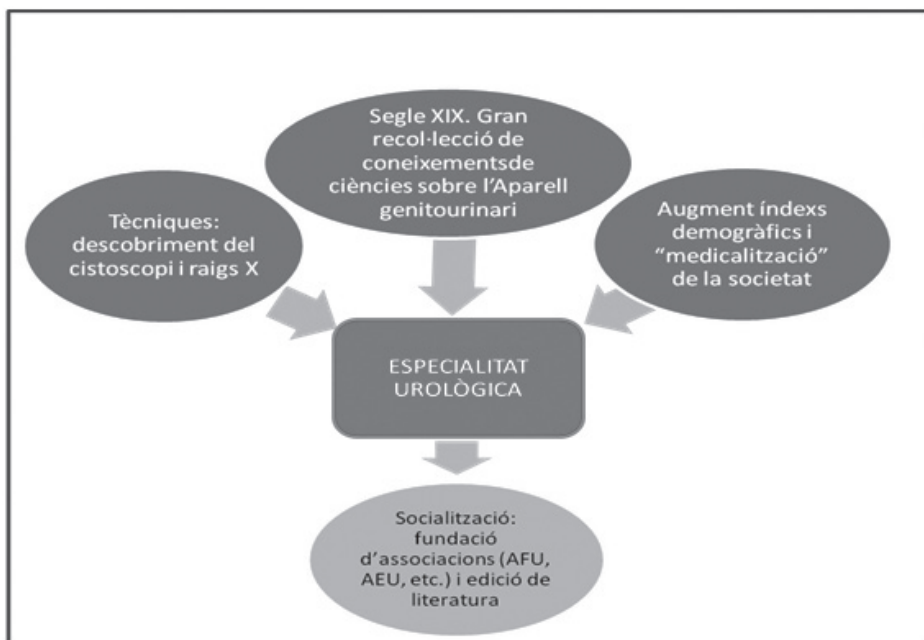

Fig. 1 L'especialitzaci3 m3dica. Elaboraci3 pr3pia

Fig. 2 Llu3s Frontera

Fig. 3

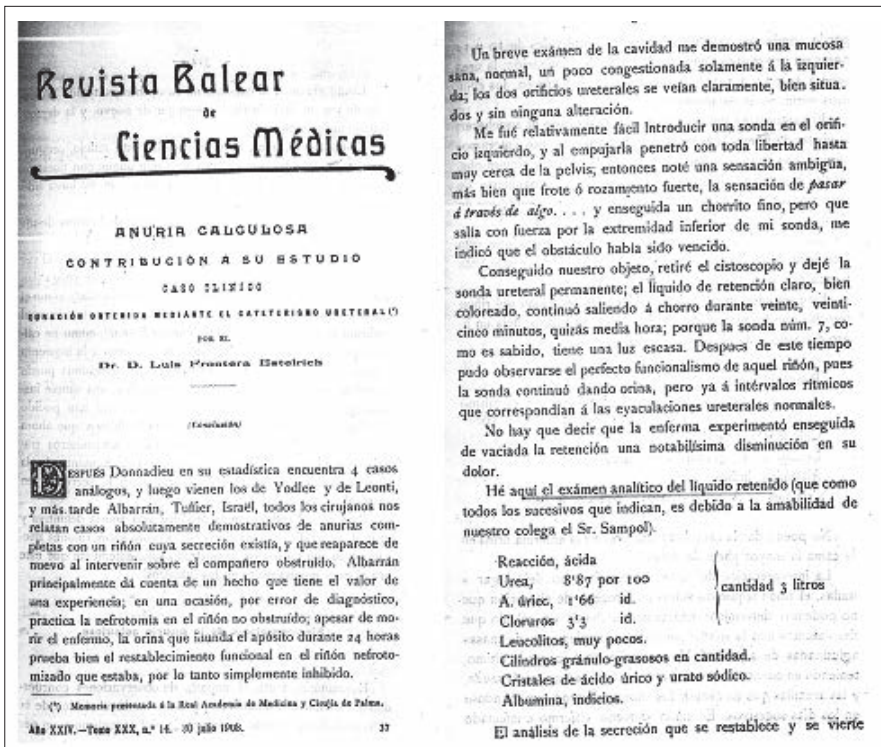

Fig. 4

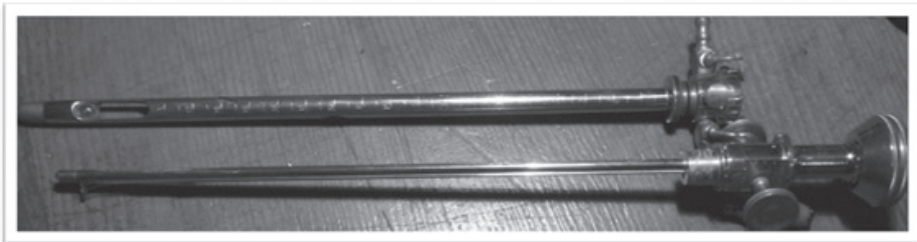

Fig 5. Cistoscopi Drapier. Gentilesa dels hereus del Dr. Frontera

TABLES pour CYSTOSCOPE (V. p. 221 et 222)

CYSTOSCOPES A CATHÉTERISME BILATÉRAL

Fig. 8206.

Fig. 8206 bis.

VII, VIII et IX, stgfs. Cystoscopes   cath terisme bilatéral (fig. 8206) avec optique mobile Kressa   image renversée et régule de lavage à poussette, pièce à main, les conducteurs et une lampe de rechange, stgfs. Le set, avec optique Drapier.

VII, VIII et IX, stgfs. Cystoscopes   cath terisme bilatéral (fig. 8206) avec optique mobile Kressa   image renversée et régule de lavage à poussette, pièce à main, les conducteurs et une lampe de rechange, stgfs. Le set, avec optique Drapier.

Nos cystoscopes   cath terisme bilatéral se font de 3 catégories dont les données optiques et mécaniques, désignées sous les nos VII, VIII et IX, sont les suivantes :

	Type VII	Type VIII	Type IX, pour st�tose.		Type VII	Type VIII	Type IX, pour st�tose.
Graisseur de cystoscope	22 Charités.	24 Charités.	15 Charités.	Graisseur de l'optique	27,5	27,5	27,5
Longueur de cystoscope du bec d'Adams, jusqu'au conduit par lequel on introduit les sondes	275	275	175	Longueur de l'optique du prisme � l'oculaire	27,5	27,5	27,5
Graisseur des sondes admisses dans le cystoscope.	14 Fontes.	16 Fontes.	10 Fontes.	Graisseur de la pièce pour la distance normale, 25%	2,8	2,8	2,8
	14	16	10	Clarté normale (distances de sortie normale P. P.)	2,8	2,8	2,8
				Chang. est. norm. � distance normale P. P. � 15 % dans l'air de s�tose des objets	23	23	23

COMBINAISON DE CYSTOSCOPES

Les combinaisons qui nous permettent de remplacer le Cystoscope d'examen et le Cystoscope   cath terisme par un dispositif à une seule partie optique, et par conséquent, réalisant une grande économie par rapport à la suppression d'une optique, d'une boîte, d'une régule de lavage, d'une pièce à main et d'une partie de sonde.

COMBINAISON DE CYSTOSCOPE UNILATÉRAL ET EXPLORATEUR

stgfs. Combinaison de Cystoscopes (fig. 8206) comprenant : un cystoscope   cath terisme unilatéral et un cystoscope explorateur avec une optique Kressa   image renversée, une régule de lavage à poussette, une pièce à main à conducteurs et une lampe de rechange pour chaque cystoscope. En boîte métal nickel e.

stgfs. Le set, avec optique Drapier.

stgfs. Supplément pour le Clapet obturateur à ressort Drapier, levret à s. g. d. g., à la pièce de rechange.

Pour les données optiques et mécaniques, voir nos I, IV et V, pages 507 et 508.

stgfs. Lampes de rechange supplémentaires pour la combinaison de cystoscopes. La pièce.

Nota. — Pour les Docteurs qui désirent avoir la combinaison de cystoscopes no 26770 avec lavage continue, nous fournissons le cystoscope explorateur et l'optique Kressa de 2 catégories comme sur la fig. 8206 bis, moyennant un supplément de fr. francs.

DRAPIER ET FILS, 41, rue de Rivoli, PARIS

Fig 6. Catàleg Drapier (1929)

DEPARTEMENT D'UROLOGIA		EXERCICI 1933												
Infermeria i set de procediments del Dr. LLUIS FRONTERA		SERVEIS EFECTUATS AL CONSULTORI												
		Gener	Febrer	Marc	Abril	Maj	Juny	Juliol	Agost	Setem	Octubre	Novem	Dicm.	TOTALS
Malds agudes urinàries a tractament	206													
Malds crònics	140													
Total de malds tractats		346												
Serveis														
Cat�logia	263													
Cat�terisme uretral	24													
Electrocoagulaci� de hiperplàsia	20													
Total de serveis		307												
Intervencions														
Nefrectomia	12													
Prostectomia	20													
Prostectomia parcial	55													
Prostectomia total	4													
Ureterectomia	14													
Pl�stica uretral	14													
Remo� de càlculs	14													
Prostectomia	8													
Miscel�n de procediments	2													
Comunicacions	70													
Laboratori	1													
Laparatomia	1													
Total d'intervencions		253												
SERVEIS DE GINECOLOGIA														
Associación m�dica														
del Dr. Dr. B. CASANOVES CAMPE														
Laparatomia	120													
Operacions ginecològiques	20													
Operacions i altres procediments	5													
Exames ginecològics	5													
Operacions per la via vaginal	15													
Procediments diversos	90													

Fig 7 Activitat Servei Urologia 1933